

UNELE CONSIDERAȚII DESPRE INSTALAȚIILE TEHNICE ACȚIONATE CU APĂ ÎN CÎTEVA SATE DIN BANATUL SUBCARPATIC

În cele ce urmează ne propunem să schițăm cîteva aspecte cu privire la instalațiile tehnice acționate cu apă din zona subcarpatică a Banatului, zonă care a intrat în sfera cercetărilor noastre în ultimii ani¹, la aria de răspîndire a diferitelor categorii și tipuri.

În ultimul deceniu, studiarea instalațiilor tehnice populare a intrat în atenția preocupărilor unui mare număr de cercetători, mai ales a specialiștilor care lucrează în muzeele etnografice în aer liber. Cercetările efectuate de principalele muzee, cum sînt Muzeul Brukenthal din Sibiu, Muzeul satului, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj, Muzeul Banatului din Timișoara, au scos la iveală o mare diversitate de mecanisme și instalații, inventate și confecționate cu multă ingeniozitate de poporul român, din cele mai îndepărtate epoci istorice, și care s-au perpetuat de-a lungul secolelor pînă în zilele noastre.

Gradul de dezvoltare al diferitelor industrii țărănești a fost în strînsă legătură cu profilul economic al zonei etnografice respective, cu diversitatea ocupațiilor și gradul de dezvoltare a uneltelor. Mecanismele populare folosite la prelucrarea diferitelor produse obținute din agricultură, la creșterea vitelor, pomicultură, viticultură, exploatarea lemnului, precum și cele pentru prelucrarea țesăturilor de lînă etc., au evoluat în decursul timpului de la cele mai simple forme, la angrenajele perfecționate atît sub aspect morfologico-structural, cît și sub cel funcțional, prin utilizarea anumitor forțe necesare acționării lor, de la cele acționate manual și cu ajutorul animalelor, la mecanismele acționate cu ajutorul vîntului, apei, iar mai tîrziu a aburului și electricității. Pornind de la faptul că diversele mecanisme sînt rezultatul unor necesități de ordin practic, acelea de a prelucra diferitele produse, meșterii populari au

---

¹ În anii 1962, 1968–1970 și 1972 am efectuat cercetări asupra industriilor țărănești de toate genurile în satele: Topleț, Prigor, Rudăria, Cornereva, Teregoa, Borlova, în satele din Clisura Dunării: Ogradena, Duhova, Plavișevița, Tisovița, cu care prilej am achiziționat și transportat o moară cu butoi din Plavișevița, remontată la Muzeul Satului (aceste sate fiind deja strămutate din zona lacului de acumulare de la Porțile de Fier), iar mai recent am efectuat cercetări în satele Berzasca, Gornea, Sichevița, Pescari, localități situate în amonte de lacul de acumulare.

căutat în permanență căile de a le perfecționa, de a le face cât mai rentabile.

Este cunoscut faptul că cele mai multe instalații tehnice au folosit ca forță motrice căderile de apă, ele fiind amplasate pe văile riurilor și piraieiilor din zonele intra- și pericarpatiche. Din cele peste 5.000 de instalații tehnice acționate cu apă, existente pînă nu demult în țara noastră, cele mai multe au fost în regiunea Carpaților meridionali, începînd din Vrancea și pînă în sud-estul Banatului, unde și astăzi întîlnim un număr destul de mare de mori, văiale, șteze etc. înșiruite de-a lungul firului apelor.

Se poate spune că România este printre puținele țări, cel puțin din Europa, care mai păstrează pînă în zilele noastre un număr atît de impresionant de vestigii ale istoriei tehnicii populare, care au constituit punctul de plecare în organizarea unor muzee de profil².

Din punct de vedere etnografic și istoric, satele cercetate de noi fac parte din cîteva zone și microzone bine conturate și anume: Depresiunea Caransebeșului, Bazinul Cernei, Valea Almăjului și Clisura. Formele de relief, rețeaua de ape curgătoare, specificul economic și organizarea socială a populației au imprimat o anumită fizionomie aspectului general al așezărilor.

După localizarea geografică în teren, satele cercetate de noi sînt așezări de vale, amplasate de-a lungul apelor, iar din punct de vedere morfologico-structural sînt sate alungite pe firul apei, cu ramificații pe văile secundare, cu construcțiile amplasate fie îngrămădit sau chiar compact, ca în cazul satelor Borlova, Turnu-Ruieni, Teregoa, Topleț, Rudăria, Prigor, Plavișevița, Dubova, Tisovița (ultimele trei pînă la strămutarea lor din zona lacului de acumulare), Berzasca etc. fie răsfirate, ca în cazul satelor Sichevița, Valea Sicheviței, Pescari, Cornereva, Subplai etc. Așezări de tip risipit situate pe platouri înșorite (odăi, sălașe), se întîlnesc în raza hotarului satelor Sichevița, Pescari, Gornea, Plavișevița, Ogradena din Clisură, precum și în raza satelor Cornereva, Teregoa etc. În Valea Almăjului aceste sălașe se prezintă ca un fel de gospodării minuscule cu ocol întărit (Prigor, Rudăria).

Din cauza solului pietros, destul de sărac în substanțe nutritive, agricultura nu a putut găsi condiții prielnice de dezvoltare la un așa nivel încît să poată satisface din plin necesitățile de trai. Practicîndu-se în proporții reduse, ea s-a împletit strîns cu creșterea vitelor, mai ales pe platourile înșorite și pe pantele mai line ale dealurilor.

Deoarece atît agricultura cît și creșterea vitelor satisfăceau doar nevoile interne ale gospodăriei țărănești, industriile legate de prelucrarea diferitelor produse erau destinate tot aceluiași scop. Caracterul specific de economie naturală închisă, care s-a menținut pînă aproape de zilele noastre, a constituit una din principalele cauze ale nivelului arhaic

² În legătură cu aceasta, vezi C. Irimie, *Muzeul din Dumbrava Sibiului. Ilustrare a istoriei tehnicii și a meșteșugurilor din România*, în „Muzee cu caracter etnografic-sociologic din România”, Muzeul Brukenthal – Sibiu, 1971.

al dezvoltării tehnicii populare, oglindit în proporțiile mici ale construcțiilor și mecanismelor.

Principalele categorii de instalații tehnice întâlnite de noi în satele studiate sînt două: instalații pentru prelucrarea produselor alimentare (morile, căzănăriile) și instalații pentru prelucrarea textilelor (văialele, ștezele). Mai puțin a fost dezvoltată industria prelucrării lemnului, numărul de joagăre sau fierăstraie fiind foarte redus.

O trăsătură caracteristică a instalațiilor tehnice acționate cu apă în Banatul subcarpatic era aceea că ele erau grupate de-a lungul văilor, pe ansambluri întregi, creînd impresia de continuitate a aspectului general al așezărilor, fiind înșiruite pe firul apei, ca un șirag de mărgele. Exemplul cel mai concludent îl constituie grupările de mori cu roată orizontală, din satele Topleț, Rudăria, Tisovița, Svinița, Sichevița și altele. În sate ca Teregova, Borlova, Cornereva etc. morile de apă erau alternate cu pivele, văialele, căzănăriile.

O altă caracteristică a instalațiilor tehnice din această regiune o constituie caracterul obștesc de proprietate, în special proprietatea colectivă asupra morilor. O moară de apă cu roată orizontală aparținea unui grup de coproprietari („rîndași“) asociați după criteriul rudeniei sau al vecinătății, dreptul de folosință a instalației variînd și în funcție de cota de contribuție la întreținerea ei. Dreptul de coproprietar era transmis ca moștenire urmașilor care, înmulțindu-se, cu timpul duc la fărâmițarea dreptului de folosință de la dreptul deplin de 24 ore, la 12, 6, 3 ore și uneori chiar la mai puțin. Fără a face o descriere amănunțită a diferitelor categorii și tipuri de instalații, aceasta nefiind obiectul prezentării de față, ne vom opri doar la cîteva aspecte esențiale în legătură cu acele tipuri care au jucat un rol mai important în viața satelor.

INSTALAȚII PENTRU PRELUCRAREA PRODUSELOR ALIMENTARE

Morile. Morile de apă, aproape în exclusivitate morile cu roată orizontală (ciutură), au ocupat locul principal, menținîndu-se pînă azi în număr destul de mare în sate ca Teregova, Cornereva, Topleț, Rudăria, Sichevița iar pînă nu demult în satele Dubova, Plavișevița, Tisovița, Svinița ș. a.

Problema originii acestui tip de moară a preocupat cercetători ca Marius Bizerea³, Cornel Irimie⁴, Valeriu Butură⁵ etc., precum și pe unii

³ M. Bizerea, *Morile cu turbină în România*, Cluj, 1947.

⁴ C. Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrienlagen in Rumänien*, în „Etude d'ethnographie et de folclor au VII-e Congres International des sciences anthropologiques et ethnologiques“, p. 26–27; Idem, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate cu apă pe teritoriul României*, p. 413–488.

⁵ Valeriu Butură, *Les moulins a roue horizontale au sud-est de l'Europe*, în „Actes du premier Congres International des Etudes balkaniques et sud-est europeennes“, Sofia, 1971.

cercetători mai tineri, ca M. Budiș⁶, N. Marcu⁷ și autorul prezentei comunicări⁸, care, printre altele, s-au referit mai insistent la o variantă mai arhaică a morii cu ciutură, așa zisa moară cu „butoi“, „butoni“ sau „buturoni“, existentă pînă astăzi în zona de vest a Olteniei, pe valea Bahnei și în satele din Clisura Dunării: Ogradena, Dubova, Plavișevița, Tisovița, Svinița, Sichevița și altele.

Concluzia care se desprinde în legătură cu moara cu ciutură este că, așa cum afirmă diferiți autori, ea constituie cel mai vechi tip de moară de apă apărut pe teritoriul patriei noastre, că, avîndu-și obîrșia în vechile civilizații mediteraniene⁹, a apărut în Dacia cu mult timp înainte de venirea romanilor, iar în perioada daco-romană a avut un mare rol în prelucrarea bogăției de cereale din Dacia¹⁰.

În ceea ce privește zona Banatului subcarpatic, de care ne ocupăm, moara cu ciutură a apărut și s-a dezvoltat în două variante: moara cu roată orizontală și cu jgheab deschis, amplasată pe văi cu un debit de apă relativ constant, unde singura intervenție a omului era la oprirea apei cu ajutorul unei stavile atunci cînd erau necesare anumite reparații, sau la oprirea totală a morii după măcinat, cum este de pildă moara din satul Teregova, existentă în Muzeul Satului din București, moara din Băuțar — Caraș-Severin, dusă în secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj, sau moara de la Topleț, transportată și remontată în Muzeul tehnicii populare de la Sibiu; a doua variantă, „moara cu butoi“, „butoni“, sau „buturoi“, în genul morii din Plavișevița, dusă de noi și remontată în Muzeul Satului din București, al morii din Svinița, remontată în Muzeul tehnicii populare de la Sibiu și al morii din Dubova, care va fi remontată în secția în aer liber a Muzeului „Porțile de Fier“, pe ostrovul Șimian. Acestea, deși din punct de vedere morfologico-structural sînt aproape identice cu moara cu roată orizontală obișnuită, constituie totuși o variantă mult mai arhaică, atît prin proporțiile foarte mici, adevărate „rîșnițe“ acționate cu apă, dar mai ales prin sistemul foarte ingenios de aducțiune a apei la roată, care este butoniul: trunchi de copac, în special din tei, scobit pe dinăuntru ca un cilindru lung între 5—9 metri, cu diametrul în partea de sus la pătrunderea apei, între 60—70 cm., iar în partea de jos, la ieșirea apei, între 30—50 cm. Aici se mai introducea un inel lat de circa 10 cm. cioplit tot din lemn de tei, denumit în satele din Clisura Dunării „ciutură“ și un fel de dop găurit pentru dirijarea jetului de apă la roată, denumit „găleată“. Este demn de remarcat faptul că, în timp ce în satele Plavișevița, Dubova, Tisovița, Svinița morile cu butoi erau foarte mici și în

⁶ M. Budiș, *Mori cu ciutură în zona Porților de Fier*, în *Rev. Muz.*, V (1968), nr. 5.

⁷ N. Marcu, *Contribuții la studiul morilor de apă din zona Bahnei-Mehedinți*, în *Rev. Muz.*, VIII (1971), nr. 1.

⁸ Gh. Dinuță, *O unitate muzeală în Muzeul Satului: moara cu butoi din satul Plavișevița, jud. Mehedinți*, în *Rev. Muz.*, VIII (1971) nr. 1.

⁹ M. Bizerea, *op. cit.*

¹⁰ M. Butură, *op. cit.*

prezent sînt pe cale de dispariție, în Sichevița ele sînt de proporții mult mai mari, iar în ultimul deceniu butoniul, din lemn de tei sau din fag, a fost înlocuit cu un sistem de aducțiune construit din beton, aidoma vechiului sistem. Lungimea acestei conducte din beton, complet acoperite, ajunge uneori pînă la 12 metri, iar diametrul variază între 80 cm în partea de sus și 50 cm în partea de jos. Fiind amplasate pe cursuri de apă foarte mici, cu un debit variabil, aceste mori au fost în așa fel adaptate la condițiile locale ca ele să fie cît mai rentabile. Din această cauză elementul principal în asigurarea unei funcționalități continue îl constituie acest sistem de aducțiune numit „butoi“, „butoni“ sau „buturoni“ care, jucînd rolul unui bazin colector, asigură forța necesară pentru acționarea morii chiar în condițiile unui debit foarte scăzut de apă.

În ce privește moara cu roată hidraulică verticală, ea a pătruns în Banat mult mai tirziu și în proporții foarte reduse. Acest tip, mult mai evoluat din punct de vedere morfologic și structural, a fost întîlnit de noi în cazuri cu totul izolate, una în satul Tisovița din Clisură și alta în satul Borlova, dar care azi nu mai funcționează. Mai răspîndit, acest tip este în satele de pe Valea Bistrei și în alte zone învecinate cu zonele Hațeg și Pădureni din jud. Hunedoara. Pentru Banatul subcarpatic, așa cum ne-o dovedesc și satele cercetate de noi, tipul predominant de moară rămîne pînă astăzi moara cu ciutură, întîlnit în număr destul de mare. În Teregova, din cele 15 mori cu ciutură existente în raza comunei, 10 sînt în funcțiune; în Dubova, Plavișevița și Tisovița, din cele 14 mori, 11 erau în funcțiune pînă în vara anului 1970; în Cornereva sînt și astăzi 12 mori în funcțiune; în Topleț și Rudăria, din cele peste 30 mori (situația din anul 1962), jumătate din ele funcționează și astăzi; în Sichevița, după informațiile recente, sînt vreo 10 mori în funcțiune, toate avînd sistem de aducțiune din beton, după sistemul vechiului „butoi“ din lemn. Unele dintre ele, cum ar fi cele din Topleț, Rudăria și o parte din cele din Teregova, ar trebui incluse într-un plan general de conservare „in situ“ cît mai curînd posibil, dat fiind modul lor de grupare, pe ansambluri întregi, cu totul specific pentru Banatul subcarpatic.

CĂZĂNĂRIILE (INSTALAȚIILE DE DISTILAT ȚUICA)

La fel ca și în Oltenia subcapratică, distilarea rachiurilor în zona sud-estică a Banatului s-a practicat pe scară largă, ca rezultat al dezvoltării intense a pomiculturii, în special a livezilor de pruni, care ofereau materia primă necesară.

Cercetările efectuate de noi au scos și în acest caz la iveală două tipuri de instalații: așa numitele „căzănării“ simple, alcătuite la fel ca

și în alte regiuni, dintr-un cazan de capacități reduse, o „cadă” (putină de răchie) de asemenea foarte mică și vasul pentru scurgerea rachiului în procesul fabricației („buriul”), tot de proporții mici. Astfel de instalații simple erau montate și funcționau doar în perioada de sezon, fiind amplasate cât mai aproape de sursa de apă. Mai tirziu apar „căzănăriile” sau „căzălnițele” acționate cu roți hidraulice, care în satele Teregova, Borlova, Cornereva și altele erau amplasate pe acelaș curs de apă cu morile, văialele etc. Din cele 23 căzănării existente pînă nu demult în Teregova, astăzi funcționează un număr mai mic de căzănării, dintre care patru chiar în centrul satului; în Borlova astăzi sînt patru în funcțiune; în Cornereva sînt trei căzănării pe Ohaba și două pe Ramna în funcțiune; în Plugova, două căzănării în funcțiune, pe riul Belareca.

În satele din Clisura Dunării (Ogradena, Plavișevița, Tisovița, Sichevița ș.a.) erau răspindite instalațiile cu jgheab sau chiar o conductă de metal instalată cu un capăt pe „erugă” (iaz) și cu celălalt capăt pe marginea căzii, situat mult mai jos de nivelul erugii. Aceste instalații apărute la țaranii mai înstăriți începînd cu prima jumătate a secolului al XX-lea și răspindite foarte mult în perioada dintre cele două războaie mondiale, ca rezultat al diferențierii sociale din ce în ce mai pronunțate, aveau, la fel ca și povernele din zonele subcarpatice ale Olteniei și Munteniei, o productivitate mult sporită, datorită atît capacității de fierbere a cazanelor, între 100—300 litri borhot (sau „comină”) și cu o producție de 30—50 litri rachiului la o fierbere, cît și perfecționării sistemului de aducțiune a apei la putina de răcire. Tăria minimă admisă era de 30°. „Buriul” (vasul închis pentru scurgerea rachiului în procesul fabricației) trebuie să aibă și el capacitatea corespunzătoare. În sate ca Borlova, Teregova, Cornereva această industrie a căzănăritului a devenit o adevărată specializare, aici fabricîndu-se cele mai renumite rachiuri. Se făcea rachiul atît de prune, cît și din mere și pere. Rachiul din prune se fierbea o singură dată, iar cel din mere și pere de două ori, și în acest caz se numea „răchie prefriptă” (distilată). Pînă nu demult, „căzănăriile”, deși erau proprietate individuală, erau folosite în comun de mai multe familii, fie înrudite, fie după vecinătăți.

În prezent continuă același mod de utilizare, cu deosebirea că întreprinderea „Vinalcool” coordonează întreaga activitate de producție. Trebuie să mai remarcăm și unele schimbări de ordin morfologic și structural. În satul Teregova de exemplu, unele din instalații au fost perfecționate, în sensul că în locul vechilor cotloane în care erau instalate cazanele, clădite din piatră de rîu sau din cărămidă, s-au clădit cotloane din beton, iar în locul tradiționalului foc cu lemne se utilizează combustibili lichizi sau chiar curentul electric, iar în locul roților hidraulice din lemn apar roți mari din metal. Totuși numărul predominant îl constituie instalațiile tradiționale cu roți din lemn și cu utilizarea focului obișnuit cu lemne, iar sistemul de aducțiune este fie cu jgheab din lemn, fie cu conductă din metal. În satele Teregova, Borlova, Cornereva

și altele, ca de pildă Sichevița, Plavișevița, Svinița etc. din Clisura Dunării, rachiul era în trecut și o principală sursă de schimb de produse în natură.

INSTALAȚII PENTRU PRELUCRAREA TEXTILELOR

În toate satele din Depresiunea Caransebeșului, Bazinul Cernei, Valea Almăjului și Clisura Dunării, pivele și viltorile, denumite aici „văiale și șteze“, formau un ansamblu unic cu morile și căzănăriile.

Pivele pentru prelucrarea țesăturilor de lână, denumite în Borlova, Cornereva, Prigor și „stupe“, erau de proporții foarte mici, la fel ca și morile. Din punct de vedere morfologic și structural, aici avem un tip mai deosebit față de alte regiuni: piva cu maie suspendate verticale, cu acționare orizontală, la care „oala“ sau „troaca“ este fixată în poziție înclinată. Cozile maielor sînt verticale, perpendiculare cu troaca, iar maiele cad tot perpendicular. Roata de apă de asemenea diferă față de alte zone, fiind confecționată din obezi groase, în care sînt introduse cupele ca un fel de linguri. Numărul de maie de obicei era variabil, între două și patru, în mai puține cazuri șase sau pot. Cele mai multe au două maie. Trei astfel de pive sînt deja transportate și remontate în muzee în aer liber, cum este de exemplu piva din satul Borlova, remontată în Muzeul Satului, piva din satul Prigor, dusă la Muzeul tehnicii populare de la Sibiu și piva din Băuțar, remontată la Muzeul satului bănățean din Timișoara.

În ce privește viltorile, acestea sînt identice cu cele din alte zone, cu deosebirea că ele sînt amplasate fie sub construcția pivei (Prigor, Rudăria), fie lingă construcția din imediata apropiere (Borlova, Turnu-Ruieni, Teregova). În Sichevița ele sînt montate atît sub construcție cît și în afara ei. Aici se întîlnesc cazuri cînd „văiala“ sau viltorea este amplasată sub construcția unei mori de apă. În raza hotarului comunei există chiar locul numit „La Văiale“, ceea ce denotă că cele mai multe au fost amplasate în trecut în această parte a satului. În prezent mai funcționează vreo trei în Sichevița, una în Borlova și alta în Turnu-Ruieni.

În zona Banatului subcarpatic, pivele și viltorile, la fel ca și morile, erau destinate necesităților strict interne ale gospodăriei țărănești, spre deosebire de alte regiuni (zona Gorjului), unde se prelucrau și produsele altor beneficiari, uneori din sate foarte îndepărtate.

INSTALAȚII PENTRU PRELUCRAREA LEMNULUI

În această categorie avem în vedere joagărele sau fierăstraiele acționate cu ajutorul apei. Numărul mare de joagăre sau „gater“ (denumire mai frecventă în satele cercetate) existente pînă la sfîrșitul secolului

al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, în Banatul subcarpatic, s-a redus simțitor o dată cu defrișările masive de păduri pentru mărirea suprafețelor destinate pășunilor, fînețelor și agriculturii.

În cursul cercetărilor noastre au fost semnalate două astfel de joagăre, unul în Teregova și altul în Tisovița (ambele scoase din uz).

Nu încapе îndoială că ele au existat și în alte sate. Joagărele deserveau mai mulți beneficiari, atît din satul respectiv cît și din alte localități apropiate, fiind deci o industrie care depășea limitele stricte ale economiei naturale închise. Beneficiarii plăteau prelucrarea materialului lemnos fie în bani, fie în produse în natură.

*
*   *

În concluzie, departe de a fi abordat toate aspectele legate de dezvoltarea tipologică a instalațiilor tehnice din această parte a Banatului, chiar descrierea amănunțită nefiind în sfera prezentei comunicări, desprindem totuși cîteva laturi esențiale deosebite față de alte regiuni, și anume:

a. Toate instalațiile tehnice acționate de apă, studiate de noi, tipurile respective, sînt în zona Banatului subcarpatic mult mai vechi și de proporții mul mai reduse decît în alte regiuni; în sprijinul acestei afirmații adăugăm faptul că în multe din satele parcurse morile de apă cu ciutură poartă denumirea de „rîșniță“, din cauza proporțiilor mici, fiind deci „rîșnițe“ acționate de apă.

b. Funcționalitatea și destinația lor a fost în strînsă legătură cu economia naturală închisă și cu specificul ocupațiilor tradiționale respective, satisfăcînd cu precădere necesitățile interne ale gospodăriei țărănești.

c. Aceste instalații, în special morile de apă, constituiau proprietatea colectivă a mai multor „coproprietari-rîndași“, asociați pe criterii de rudenie sau vecinătate. Dreptul de moștenire se fărîmîțează pe măsura transmiterii lui urmașilor, de la 24 ore, dreptul deplin, la 12, 6, 3 ore și uneori chiar mai puțin, în funcție de numărul urmașilor și de cota de contribuție la întreținerea instalațiilor. La pive și vîltori, la instalații de distilat rachiuri proprietatea individuală asupra instalației se împletește cu modul de folosire în colectiv, prioritatea fiind de partea rudelor și a vecinilor apropiați, cîteodată ele constituind sursa principală de venit pentru proprietarii lor. Și în acest caz, proprietatea se transmite, prin moștenire, urmașilor.

d. În zona Banatului subcarpatic, spre deosebire de alte zone, instalațiile tehnice formează ansambluri întregi, înșiruite pe același fir de apă. În legătură cu acestea, considerăm și susținem insistent ca unele dintre ele, sau grupuri de instalații, să fie declarate rezervații etnografice și să se asigure conservarea lor „in situ“, în special cele din Topleț, Rudăria, Teregova, păstrate pînă azi într-o stare mai bună, asigurîndu-se totodată și funcționalitatea lor, ca o mărturie vie a ingeniozității tehnice a poporului român.

GHEORGHE DINUȚĂ